

Fig. 1. Kejser Otho. Alabasthoved i Thorvaldsens Museum.

ET PORTRÆT AF EN ROMERSK KEJSER

Den del af Thorvaldsens gave til fødebyen, der bestod af en omfattende samling af oldtidskunst, har i årenes løb glædet mange mennesker og leveret adskilligt stof til eftertanke for arkæologer. Siden Ludvig Müller i 1847 udsendte sin fuldstændige, beskrivende men praktisk talt uillustrerede katalog over Thorvaldsens Museums antikviteter, er dog alene gemmesamlingen blevet genstand for en virkelig publikation i Poul Fossings store og gode katalog, som udkom 1929, og man kan derfor stadig gå på opdagelse blandt ægyptiske, etruskiske, græske og romerske vaser, broncer, terrakotter, skulpturer, glas, juveler og mønter.

De bemærkninger, der her skal fremsættes på tryk, har til hensigt at henlede opmærksomheden på en interessant forfalskning eller misforståelse i skulptursamlingen. Genstanden (fig. 1 og 2) er nr. 41 blandt skulpturerne i værelse XXXIX. Müller betegner den lakonisk men træffende som et skægløst hoved, portræt af en romer, dog opfører han den mindre korrekt blandt arbejder af marmor, skønt den er udført af alabast, og det fremgår af sammenhængen, at han ikke har anet uråd med hensyn til dateringen. Det reviderede standpunkt, som allerede har fundet vej til de sidste udgaver af museets håndkatalog, er, at vi har at gøre med et arbejde fra renaissance eller senere. For at begrunde denne påstand er det nødvendigt at søge det placeret i sin rette sammenhæng, som viser sig at være en hel serie diminutive alabastportrætter af romerske kejsere.

Ulykken begyndte mærkeligt nok i Oslo, hvis Nasjonalgalleri i årenes løb har bygget en ikke uforagtelig samling græske og romerske portrætter op. Her findes et lille, stærkt beskadiget alabasthoved (fig. 3) forestillende en laurbærkranset mand med et stikkende blik, hvem Sam Eitrem i 1926 identificerede som kejser Galba, en datering Otto Brendel kort efter rettede til senantikken, »Tetrarchiet«, d. v. s. slutningen af 3. århundrede, med den høflige tilføjelse, at hovedet nok på den tid var omarbejdet af et ældre portræt. Men først H.P.L'Orange bragte det til virkelig anseelse som et

Fig. 2. Kejsler Otho.
Alabasthoved i Thorvaldsens Museum.

Fig. 3. Kejsler Galba(?).
Alabasthoved i Nasjonalgalleriet, Oslo.

billede af selveste kejsler Diocletian (vor fortegnelse nr. 1). I forbindelse med Osloportrættet blev der til at begynde med henvist til en enkelt parallel, i museet i Autun (nr. 2), og først i 1953 og 1954 begyndte rækken at vokse med to af hinanden uafhængige publikationer af lignende alabasthoveder i London og i Leipzig, der pudsigt nok begge blev præsenterede som Constantius Chlorus, Constantin den Stores fader (nr. 5 og nr. 7).

Men listen er allerede længere endnu, selv om der ikke er nogen grund til at tro, at den er afsluttet:

1. Oslo, Nasjonalgalleriet. Alabast, h. 0,13 m. Tidl. Sml. Paus, Rom. S. Eitrem, Antiksamlingen (1927) nr. 58 og i Kunst og Kultur 13, 1926, s. 209 («Galba»). Brendel i Einzelaufnahmen XII (1931) 3334 («Tetrarch»). H.P.L'Orange i Symbolae Osloenses VIII (1929) s. 100 og Studien zur Geschichte des spätantiken Porträts s. 102 («Diocletian»). Nasjonalgalleriet Kat. Skulptur (1952) nr. 17. (Fig. 3).
2. Autun, Musée Municipal. Alabast, h. 0,16 m. »Fra Lyon«. Espérandieu, Recueil Général des Bas-reliefs ecc. de la Gaule Romaine IX (1925) nr. 7058. L'Orange, Studien s. 102. Journal of Roman Studies 43 (1953), s. 100, pl. 18,3.
3. Fransk privateje. Alabast, h. 0,14 m. »Fundet i Riez«. Espérandieu, Recu-

Fig. 4-5. Caius Julius Cæsar(?).
Alabasthoved i British Museum London.

- eil X (1928) nr. 7435 (erklæres her sammen med vor nr. 2 for italiensk renaissance). *Journal of Roman Studies* 43 (1953) s. 101.
4. *Arles, Musée*. Gullig marmor, h. 0,13 m. Stammer »utvivlsomt« fra udgravningen af teatret. Espérandieu, *Recueil XII* (1938, af Raymond Lantier) nr. 7942, pl. 35 (»måske Vespasian«).
 5. *London, British Museum*. Alabast, h. 0,165 m. Rosemarie Miescher i *Journal of Roman Studies* 43 (1953) s. 100, pl. 17-18 (»Constantius Chlorus«). (Fig. 4 og 5).
 6. *London, British Museum*. I.N. 1953. 11-22. 1. H. 0,139 m. (Fig. 6 og 7).
 7. *Leipzig, privateje*. Alabast, h. 0,15 m. Købt 1872 i Venedig. Heidenreich i *Festschrift Schweitzer* (1954) s. 367, pl. 83-84 (»Tetrarch, sandsynligvis Constantius Chlorus«).
 8. *Madrid, Museo Cerralbo*. Et eksemplar af gruppen noteret 1957 som I.N. 4663.
 9. *Berlin Altes Museum*. Alabast eller gullig marmor, h. 0,11 m. Gerda Bruns i *Berliner Museen Berichte* 63 (1942) s. 6, Abb. 2 og 4 (»Renaissance«). Eberhard Paul, *Die falsche Göttin* S. 56, Abb. 19. Gerda Bruns giver i den knappest tænkelige form det hidtil nyttigste bidrag til den rette forståelse af disse småbuster, »som findes blandt forfalskningerne i mange gamle samlinger«, idet hun henfører dem til renaissancen. Hun gør

desuden opmærksom på eksistensen af en anden og mindre gruppe lignende små kejserhoveder fra nyere tid og henviser i denne sammenhæng til fire andre numre i Berlinersamlingen: Beschreibung der antiken Skulptur (1891) Nr. 394-396, og I. N. 1857, som formentlig er identisk med Eberhard Paul, Die falsche Göttin S. 56, Abb. 20.

10. *Amherst College*. Alabast, h. 5 3/4 inches. Købt i Rom, M. Milkovich, Roman Portraits Loan Exhibition Worcester Art Museum (1961) Cat. Nr. 35 (»Constantin den Store eller en af hans efterfølgere«).

Alabast er påfaldende sjældent anvendt som materiale for romerske portrætter, og da vistnok overhovedet kun i denne stenarts ægyptiske hjemland. Ved Berlinersamlingens Isispræst (Blümel, Röm. Bildn. Berlin R31) peger jo allerede den portrætteredes profession i retning af Nillandet, det lille Antinoushoved i Amsterdam skal være fundet i Ashmunin (Ponger, Kat. Skulpt. Allard Pierson Museum Nr. 117. Sml. H. Jucker i Jahrb. Hist. Mus. Bern 41-42, 1961-62, S. 303), den såkaldte »Valerianus« i Louvre beskrives som udført i »orientalsk, gullig alabast«, men restaureret med anvendelse af »hvid italiensk alabast« (Delbrueck, Spätantike Kaiserporträts S. 236, Taf. 127-128). En anden ejendommelighed ved vore kejserportrætter er formatet. Små kejserbuster af sten er nemlig så sjældne, at Max Wegner for nogle år siden opstillede den tesis, at man rentud skal have været betænkelig ved en formindskelse af det allerhøjeste portræt, og at derfor miniaturudgaver af kejserportrætterne i vore dage bør mødes med mistro. Wegners teori er blevet modsagt, men det siger jo allerede noget om sagen, at den overhovedet har kunnet formuleres. Men netop i en bestemt periode, nærmere betegnet Tetrarchiets dage, skal, hvis vi tør tro de ovenfor citerede fremragende kendere af oldtidens portrætkunst, små kejserbuster af alabast pludselig være blevet højeste mode og i en forholdsvis kort periode fremstillet i stort antal. Det lyder besynderligt, men endnu mærkeligere ser da de små portrætter ud. Dog, inden vi kommer til hovedsagen, stil og fysiognomi, kan det være umagen værd at nævne, at vore besynderlige senantike småkejsere efter deres materiale burde antages at være en ægyptisk specialitet. Det er derfor med en vis tilfredsstillelse vi konstaterer, at Rosemarie Miescher i den ovenfor citerede afhandling fastslår, at de hende bekendte tre portrætter (vor fortegnelse nr. 1, 2 og 5) viser en decideret »vestromersk« stil. Denne tilsyneladende så uheldige bemærkning indeholder nemlig en kerne af god iagttagelse: der eksisterer

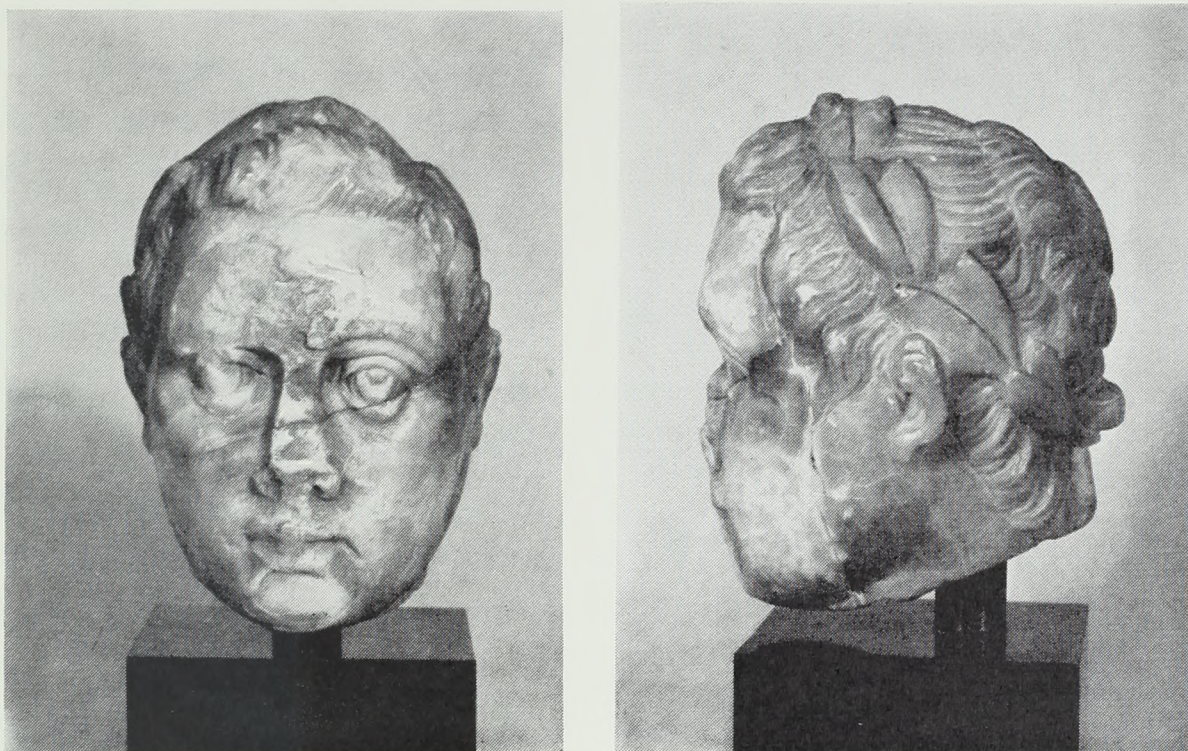

Fig. 6.-7. Kejsler Titus(?).
Alabasthoved i British Museum, London.

jo netop tetrarchiske portrætter fra Ægypten – det mest fremragende er den formidable porfyrbuste af Diocletian (?) fra Athribis, som var at se på den ægyptiske udstilling på Louisiana – og de er faktisk af en helt anden stil. De er mere summariske i gengivelsen af ansigtstrækkene, idet der er tilsigtet en vidtgående stilisering, medens de små alabastkejsere er ganske anderledes realistiske og individuelle.

Som det fremgår af bemærkningerne til vor fortegnelse (nr. 3 og 9) er gåden allerede løst. De små alabastkejsere tilhører ikke oldtidens men renaissancens kunsthistorie, og deres ejendommelige »senantike« stil skal i virkeligheden forstås som en udløber af en for det 15. århundrede karakteristisk menneskeopfattelse, der havde sit ophav, eller i hvert fald sin betydeligste fortolker i Donatello. Her skal der kun antydningvis forsøges en nærmere placering, hvorved det må erindres, at de små alabasthoveder ikke alle behøver at være lige gamle; vor opmærksomhed gælder i første række genrens oprindelse. Der eksisterer, ikke mindst i Italien, et utal af romerske kejslerportrætter fra renaissancen og senere, men det er ikke nemt at orientere sig i emnet, eftersom det arkæologiske studium kun beskæftiger sig med disse værker for at udelukke dem af den antike ikonografi, medens den nyere kunsthistorie besynderligt nok synes at betragte dem som trods alt en slags oldsager. Det er ikke helt korrekt, summarisk

Fig. 8. Kejser Otho.
Portrætmedaillon af marmor i Nationalmuseet.

at betegne dem som forfalskninger, for mange udmærkede kunstnere har i nyere tid på bestilling leveret romerske kejsere i deres eget navn. Velkendte er serierne i Palazzo Farnese, Palazzo Corsini og Villa Borghese i Rom; de borghesiske imperatorer er publicerede af Italo Falci i skulpturkatalogen fra 1954: Marmorportrætterne fra det 16. århundrede under nr. 48, de mange porfyrbuster fra det 17. århundrede under nr. 11. Her i København findes der et sæt marmorportrætter i relief af de tolv suetoniske kejsere, anbragt i forværelset til Nationalmuseets antiksamling (fig. 8); de ser ud til at være udført i slutningen af det 17.

århundrede i en italiensk eller i det mindste italieniserende stil. Med de mange kejserportrætter fra højrenaissancen eller barokken er imidlertid vore alabastbuster ikke umiddelbart beslægtede. Det interessanteste ved dem består just deri, at de øjensynligt repræsenterer et ældre trin af produktionen, hvad allerede Gerda Bruns har antydnet. I denne forbindelse skal der henvises til nogle kejsermedailloner af sten på »La Loggia«, rådhuset i Brescia; af dem skal de seks på vestsiden af bygningen være udført 1499 og følgende år af den lombardiske billedhugger Antonio della Porta, også kaldet Tamagnino.

Som allerede bemærket synes alabastportrætternes »tetrarchiske« præg at bero på en illusion, der er opstået ved mødet mellem den lombardiske ungrenaissance og fysiognomier fra den romerske historie. Det er nemlig sikkert ikke senantike kejsere, der er gengivet, men tværtimod de første tolv romerske monarker fra Julius Cæsar til Domitian, dem der er beskrevet i Suetons udødelige bog. Ganske vist var man i det tidlige 16. århundrede endogså nord for Alperne i stand til at levere en kejserrække i

bronze, som – omend i store spring – gik helt ned til Theodosius, men det var begrundet i den pågældende opgaves særlige karakter, udsmykningen af Maximilians grav i Innsbruck, hvorom Hans R. Weihrauch har berettet i *Münchener Jahrbuch* for 1952/53. Det hyppigste emne var i renaissancen de tolv suetoniske kejsere. Under denne forudsætning skulle man kunne give de små alabasthoveder deres korrekte navne, men det viser sig rigtig nok, når man forsøger, at kunstnerne ikke har studeret de antike møntbilleder så opmærksomt, som det senere blev skik. Ikke desto mindre kan vi jo med vor fortegnelse i hånden vove et forsøg: Nr. 1 mindede Eitrem om Kejser Galba, som i hvert fald har det fortrin frem for tetrarcherne at være en af Suetons tolv helte; nr. 3 kunne være ment som Augustus eller Claudius; nr. 4 er forlængst genkendt som Vespasian; nr. 5 kan næppe være nogen anden end Julius Cæsar; nr. 6 ser ud til at være den samme person som nr. 9, rimeligvis Titus; nr. 7 er sikkert Galba; nr. 9 kunne være Titus, og det af de andre berlinerhoveder, som er afbildet af Eberhard Paul, *Die falsche Göttin* Abb. 20, er en tydelig Tiberius.

Efter disse præmisser vil det måske skuffe læseren at erfare, at Thorvaldsens alabastkejser, som var vort udgangspunkt og skal være vort mål, alligevel ikke rigtigt hører til i gruppen. Han mangler kransen, som alle de andre bærer, og hovedet ser så mistænkeligt helt og nyt ud, har slet ikke noget troværdigt præg af ungrenaissance. Dertil kommer, at det kan bestemmes uden større vanskelighed som et portræt af kejser Otho, som det fremgår ved sammenligning med den som slutvignet gengivne denar med hans profilbillede. Det er nok ligesom den omtalte Tiberius i Berlin en efternøler, og det skulle ikke undre, om det måske ikke har været så forfærdeligt gammelt, dengang Thorvaldsen indlemmede det i sin samling. Det ville være kuriøst, om det har været en sand forfalskning, d.v. s. om det er fremstillet og afsat mod bedre vidende, for i så fald kunne det betegnes som en forfalskning i anden potens – men det får vi nok aldrig at vide.

VAGN POULSEN

